

Nihad Čamdžić

KOMENTAR NAJNAME (3)

Ljestve do terase uzvišenih nebeskih
sfera Malakuta i Džabaruta

UDK 821.222.1.09

نزدبان آسمان است این کلام هر که از این بر رود آید بام

*Ovaj govor ljestve su nebeske / ko se njima uputi na terasu dospjet će.*¹

حس دینا نزدبان این جهان حس دینی نزدبان آسمان
صحت این حس بچوید از طیب صحت آن حس بچوید از حبیب
صحت این حس ز مغموری تن صحت آن حس ز تحریب بدن

Dunjalučki opažaji ljestve svijeta ovoga su / a opažaj vjerski ljestve su nebeske.

Zdravlje ovog opažaja kod doktora traži / zdravlje onog osjeta od Voljenog zatraži.

*Zdravlje ovog opažaja u izgradnji tijela je / a zdravlje je onog osjeta u rušenju tijela.*²

Mevlana, ni malo ne sumnjajući, *Mesneviju* smatra govorom inspiriranim božanskim nadahnućem. On je naj, otrgnut iz Iskona, udaljen od svoga Vatana, u čije je biće – od sveg nebožanskog (*gayrullaha*) pročišćeno – udahnut inspirativni dah božanski. Taj dah božanski, noseći uzvišena značenja *ma'ni*, ugnijezdio se u Mevlaninoj egzistencijalnoj zbilji, koja ga je zatim pretočila u formu prekrasne i zadivljujuće poezije na perzijskom jeziku. Cilj tog poetski izraženog govora nije da fascinira slušatelja ili čitatelja ljepotom svoje melodike – metra, vještinom upotrebe pjesničkih formi, igrom riječi i značenja ili, pak, originalnošću sadržaja njegovih pripovijesti – *hikaja*. On ne želi postati ni glasoviti pjesnik kojeg će voljeti i uvažavati savremenici i naredne generacije i čije će stihove čitati u različitim prigodama i povodima. Ne, on to ne želi, naprotiv, on se zgražava od takve primisli, pa kaže:

رستم از این بیت و غزل ای شه و سلطان ازل مصتعلن مصتعلن مصتعلن کشت مرا
قافیه و مغلطه را کو همه سیلاب ببر پوست بود پوست بود در نور مفر شمر

*Slobodan sam od stiha i gazela*³, o *Šahu* i *Sultane Ezela*,

*Mufteilun, mufteilun mufteilun ubi mene.*⁴

Rimu i *sofizam*, *reci*, *nek poplava nosi*,

*Ljuska*⁵ *bješe*, *ljuska bješe to što priliči rezonu pjesnika.*⁶

Prema Mevlaninom mišljenju, svaki čovjek koji je kročio i koji će kročiti na zemaljsko tlo od Adema, a.s., do Sudnjeg dana stranac (*garib*) je na Ovome prizemnome svijetu. Brojna su mjesta u *Mesneviji* i *Divanu* na kojima Mevlana govori o našem *gurbetu*, o tome da smo stranci (*garib*) te da je naša domovina negdje drugdje a ne na Zemlji.

جان غریب اندر جهان مشتاق شهر لاکان

*Duša je stranac na ovome svijetu željna povratka bezmjesnome gradu.*⁷

ماغریبان فراخیم ای شہان بشوید از مالی اسد الالب

O kraljevi, mi smo stranci (od vatana) odvojeni,

*Od nas priču počujte o "Povratku Allahu".*⁸

U tom *gurbetu*, stranom svijetu, ma koliko čovjeku bilo lijepo, ma kako ga tamo lijepo dočekali i divan prijem mu priredili, on ipak zna da vječno tu neće ostanti. Zna da to nije njegova prava domovina, nije njegovo vječno obitavalište i mjesto njegova smiraja, zbog toga svom puninom svoga bića osjeća tjeskobu, nelagodu i nespokoj u njemu. Ta nelagoda, tjeskoba i neizvjesnost u njemu bude čežnju za mjestom smiraja, za mjestom istinskog spokoja, mjestom bez bola, tuge, žalosti, nepravde i nevjere. Budi u njemu neugasivu žudnju za povratkom

¹ *Nije to terasa ovog svijeta / već terasa od kosmosa viša.* Stihovi Sultanul Veleđa, sina Mevlane Dželaludina Rumija.

² *Mesnevija*, defter 1, distih br. 303-305.

³ *Gazel* – pjesnička forma, vrsta kratke lirske pjesme koja se sastoji od 10 do 30 stihova.

⁴ *Mufteilun, mufteilun mufteilun* je metar, kruti ritam i mjera stiha koji su morali poštovati svi oni koji su se željeli baviti poezijom. Mevlana izražava svoj bunt protiv ovih krutih formi koje ga, uvjetno kazano, "sputavaju" ili, bolje rečeno, koje odvlače od suštine i smisla poruke. Mevlana kaže: Meni nisu bitni ni stih ni *gazel*, ja sam oslobođen robovanja njihovoj formi, jer me sama njihova forma, lišena sadržaja i smisla, ubija. Drugim riječima, Mevlana ne želi da bude rob ni jednoj formi pa tako ni formi stiha. Ono što je njemu važno jeste prenošenje poruke, a pjesništvo je samo medij, instrument prenošenja poruke do recipijenta.

⁵ Forma, vanjština.

⁶ *Divan-e Šams*, *gazel* 37.

⁷ *Divan-e Šams*, *gazel* 26.

⁸ *Divan-e Šams*, *gazel* 304.

u domovinu, ka ponovnim susretom s Izvorištem odakle je potekao, gdje je nekada zajedno s drugim dušama bio u spokoju i jedinstvu sa Stvoriteljem, mjestu bez mjesta, prostora i vremena, gdje je jedino moguć istinski smiraj i spokoj. Mevlana vješto, kao najvještiji umjetnik riječi i govora, naš boravak na ovome svijetu poredi s odlaskom u goste, pa kaže:

کلم کسی داند که او مهمان کیست
جمله مهماندر عالم و لیک

*Na ovome svijetu svi su gosti,
Al' ih malo znade ko je taj što ih ugosti.⁹*

Biti pozvan kao gost na zabavu i gozbu kod nekog uglednika svakako je počast za svakog od nas, ako još znamo da je onaj ko nas poziva darežljiva i širokogrudna osoba koja će nam zbilja prirediti nezaboravne trenutke, koja će svoje drage goste obasuti brojnim blagodatima, iznenađenjima, obilnom i ukusnom hranom i vrijednim darovima, onda svakako da nas poziv da prisustvujemo toj zabavi i gozbi raduje i veseli. Međutim, uprkos radosti i veselju što ih gosti osjećaju, ipak svi oni znaju da su samo stranci na toj zabavi, blago rečeno "gosti zabave", koji će nakon lijepo provedene noći, ili dana, ili pak dva-tri dana i noći, napustiti to mjesto, tu lijepu gozbu i zabavu koja im je bila priređena i da će svakako doći trenutak neodložnog povratka svome domu.

Svi mi smo na ovome svijetu gosti koji će nakon uživanja u blagodatima i ljepotama gozbe zvane dunjaluk morati napustiti ovu dunjalučku gozbu i uputiti se svome pravom domu, svome iskonu, mjestu odakle smo i izvorno potekli. Ali, nažalost, malo je onih koji znaju ko je Domaćin te gozbe, ko ju je priredio i ko ih je ugostio.

Ta gozba je Dunjaluk, a Uzvišeni Bog je njen domaćin, vlasnik i upravitelj. On nas je pozvao na tu Gozbu i mi smo Njegovi gosti. Pozvani smo da se služimo njenim blagodatima i ukrasima.¹⁰ On je Taj Koji je za nas sve to stvorio i olakšao nam pristup blagodatima te gozbe, podarivši nam slast i užitek u njihovom konzumiranju. Blago li se onima koji su spoznali Domaćina, koji su poštivali kućni red i ponašali se lijepo prema svim prisutnima na toj gozbi. Takvi gosti mogu očekivati ponovni poziv na još veću, blistaviju i bogatiju Gozbu na kojoj će pored dobrih ljudi biti i sam Domaćin gozbe.¹¹

Upravo je to poruka koju nam Mevlana želi poslati, poruka koja je spas za sve nas, za sve one koji spavaju snom zaborava i nemara spram zbilja koje ih okružuju. Mevlana nas, obične ljude, nesvjesne svoga iskona, želi upoznati sa zbiljom našeg života i zbiljom svijeta i realnošću onoga što nas čeka nakon skidanja koprena sa našeg vida i zastora s ovog svijeta. On nije čovjek koji je zamišljen nad svojom sudbinom. Koji se propituje i sumnja. On nije od onih koji ne znaju odakle su, šta im je činiti i kamo im je ići. Za njega su ova pitanja već davno odgonetnuta, kristalno jasna poput Sunca u podne jednog vrelog pustinjskog dana. S potpunim uvjerenjem u ispravnost puta ljubavi Mevlana želi i nas uhvatiti za ruku i povesti nas stazama spasa i ponovnog povratka Iskonu.

Najnama, stih 4.

باز جوید روزگار وصل خویش

هر کسی کو دور ماند از اصل خویش

*Od izvora (asl) svoga ko daleko padne,
Taj za danom žudi, sjedinjenja (vasl) ponovna.*

⁹ *Divan-e Šams*, gazel 432.

¹⁰ *On je za vas sve što postoji na Zemlji stvorio.* (*El-Begare*, 29.)

¹¹ *U Gospodara svoga će gledati.* (*El-Qijame*, 23.)

U svakome ko se udalji od svoga izvora, svoga korijena, iskona, iz svoje domovine, nakon nekog vremena javlja se želja za ponovnim povratkom i susretom s voljenom domovinom. Ta želja u njemu raste i jača sve dok ponovno ne dođe do susreta, spajanja (*vesal*). Ovaj distih govori o usavršavajućem kretanju bića, posebice čovjeka ka njihovom Iskonu – *aslu*.

Asl – osnova, original, korijen, iskon – izvor, ahiret, drugi svijet, svijet nematerije. Ahiret je osnova, korijen i izvor svega, trajnost, vječnost, ono na što se treba oslanjati, a dunjaluk je *far'* – sporedno, nestalno, prolazno, ono što nije i ne može biti temelj, osnova i korijen i na što se ne treba oslanjati i nadu svoju vezati za njega. Nematerijalni svijet je sušta suprotnost materijalnom svijetu, a stvari se najbolje spoznaju suprotnostima. Da nema korijena, ne bi bilo ni grana. Da nema nematerijalnog svijeta, ne bi bilo ni materijalnog, a na koncu se sve vraća svome korijenu, svome iskonu. Jednoga dana dunjaluk, materijalni svijet će nestati, a sve što postoji vratit će se svome Iskonu, svome Gospodaru, Stvoritelju. Isto tako *asl* znači tevhid, znači jednost Boga. Znači da je samo On istinsko postojanje, a sve ostalo je prividno postojanje, sjena koja sama po sebi nije ništa i koja svoje postojanje duguje Izvoru svjetlosti.¹² Od Njega je sve i sve će se Njemu vratiti. Sve osim Njega je mnoštvo, širk.

شوی دکان فخرت ای پرست
غیر واحد هر چه بینی آن بت
هر دکانی راست سودایی دگر
شوی ما دکان وحدت

Svaki dućan svoju robu ima / Mesneviya, sinak moj, dućan fakra je.

*Meneviya naša dućan je jedinstva (vahdeta) / sve što vidiš osim Jednoga, to idol je.*¹³

Općenito, cijeli prozni i poetski opus hazreti Mevlane pripovijest je o povratku Izvoru (*asl*).

Najnama, stih 5.

جفت بد حالان و خوش حالان شدم
من به هر جمعیتی نالان شدم

Ja u svakom društvu jecam, tugujem,

Postadoh sudrug ljudima, i lošim i dobrim.

Opisujući vlastita stanja i stanja Božijih evlija, Mevlana kaže: Nakon istina koje su mi otkrivene, nakon ljepote koju sam vidio, nakon ljubavi koja je prožela svaki atom moga bića čineći me beskrajno radosnim i sretnim, ja sada želim s vama podijeliti svoja osjećanja.

این همه ناله های من نیست ز من همه از اوست
گفت چرا نمان کنی عشق مرا چو عاشقی
کز مددی لبش بی دل و بی زبان شدم
من ز برای این سخن شمره عاشقان شدم

Sav moj vapaj¹⁴ od Njega je, nije od mene,

Jer uz vino sa usana Njegovih, ja izgubih i srce i jezik.

Reče, zašto skrivaš ljubav svoju kad u Mene zaljubi se,

*Zbog ovog sam govora ja postao čuven među ašicima.*¹⁵

Istinom koja mi se otkrila spoznao sam uzrok tihog i latentnog osjećaja uznemirenosti koji mi se sramežljivo javljao i na uho šaputao postavljajući mi pitanja o smislu i svrsi stvaranja i nespokoju života na Ovome svijetu. Nakon toga otvoriše se kapije ljepota božanskog stvaranja, a ponad svega ljepote Tvorca ljepote. Ustreptalo srce moje opijeno ljepotom Voljenoga uživalo je u ljepotama

¹² *Allah je svjetlo nebesa i zemlje. (An-Nur, 35.)*¹³

¹³ *Mesneviya*, defter 6, distih 1525 i 1528.

¹⁴ Jecaj i vapaj naja, priča koju naj pripovijeda.

¹⁵ *Divan-e Šams*, gazel 1410.

koje zadivljuju i oduzimaju dah i u meni rasplamsavalo želju za susretom s Voljenim. Radost je ispunila srce moje zbog spoznaje Voljenoga, ali moja nutrina izgara zbog udaljenosti od Njega.

Bol o kojoj Mevlana govori nebeska je bol a ne zemaljska. To je bol od udaljenosti od Voljenoga, a ne bol zbog tegoba dunjalučkog života. Mevlana je svijet vidio ispunjen ljepotom. U svakoj stvari, u svakom događaju i u svakoj pojavi on je vidio ljepotu, pa čak i onda kada nam se po ovosvjetskim mjerilima čine u potpunosti lišeni ljepote. On ljepotu vidi i u velikoj tragediji koja je zadesila Poslanikovu, s.a.v.a., porodicu na Kerbeli, jer ljubav, ljubav prema Bogu, bila je ta koja je odvela hazreti Husejnu i njegove drugove u šehadet, susret s Gospodarom.

بلا جویمان دشت کربلائی
پرنده ترز مرغان هوائی
بدانته فلک رادرکشائی

کجایید ای شهیدان خدایی
کجایید ای سبک روحان عاشق
کجایید ای شهن آسمانی

Gdje ste, o šehidi Božiji? / Što stremiste visinama na poljani kerbelskoj.

Gdje ste, o ašici ruba lagana? / Što lepršate laganije od nebeskih ptica.

Gdje ste o kraljevi nebeski / Što sa sviješću vasionom ovladaste.

Mevlana i kao sufija i kao umjetnik, pjesnik kaže nam: vidio sam ljepotu koju želim s vama podijeliti da i vi vidite djelić ljepote i radosti koju sam ja osjetio. Želim da i vi shvatite koliko sam radostan zbog ljubavi koja me je obuzela. Ove moje riječi koje nekontrolirano teku iz mene najbolji su odraz moga unutarnjeg stanja. Mevlana je postao poznat među tragaocima puteva sreće i smiraja onda kada je odlučio, ustvari onda kada mu je rečeno, da progovori, da ide među svijet i ljudima, i dobrim i lošim, opiše stanja koja je dosegao i ljepote koje je vidio. Mevlana u prethodnim stihovima kaže: Zašto skrivaš da si zaljubljenik? Idi i ljudima reci šta je i koga je tvoje oko ugledalo postavši zalučeno Njegovom ljepotom. Ljubav svoju ne smiješ kriti. Sad kada si zaljubljen, reci svima neka svi znaju, neka svi čuju za tvoju ljubav. Neka svi čuju tvoju čežnju za konačnim sjedinjenjem s Voljenim.

Zato Mevlana i kaže:

Ja u svakom društvu jecam, tugujem,

Postadoh sudrug ljudima, i lošim i dobrim.

Naj svoju ljubav i bol odvojenosti od Voljenog pripovijeda u svakom društvu, družeći se i s dobrima i s lošima. Mevlana ovdje pokazuje svoju širinu i kaže da istina mora biti prenesena do svakog čovjeka, bez obzira u kakvom se on stanju nalazio.¹⁶ Put sufija je put druženja sa svim skupinama, klasama i nivoima ljudi, put praktičnog djelovanja, direktnog kontakta s ljudima i davanja primjera kroz lijep postupak i ponašanje, jer samo se tako može prenijeti poruka i spasiti ljudske duše od zaborava i nemara. Općenito, dvije su skupine onih kojima se naj obraća i kojima pripovijeda o svom rastanku s Voljenim, s Iskonom. Jedna skupina su oni koje Mevlana oslovljava sa *badhālān* (بدحالان) – čovjek lošeg stanja, bolestan, metaforički se misli na osobu bolesne duše, lošeg ponašanja i loših navika, osoba koja zbog grijeha, osionosti i arogancije, kada čuje glas istine i zov povratka Gospodaru, ostaje ravnodušna na njega, odbacuje ga i negira. Druga skupina su *xošhālān* (خوش خالان) – dobri ljudi, sretni i radosni, metaforički ljudi koji imaju lijepu čud i čija srca smekšaju kada čuju zvuk naja, a vrata milosti i spoznaje im se tada otvaraju te oni shvataju poruku koja im se upućuje.

¹⁶ بد حال – loš čovjek, čovjek koji se nalazi u lošem stanju, bolestan, metaforički bolesne duše, lošeg ponašanja i loših navika. خوش حال – dobar čovjek, sretan i radostan čovjek, metaforički čovjek koji ima lijepu čud i koji je spreman.

Najnama, stih 6.

از دون من نجات اسرار من هر کسی از ظن خودشیدار من

*Svak' drug mi postane umišljajem svojim,
Ne tražeći tajnu moju, u nutrini mojoj.*

Tražeći nekoga kome će ispričati priču o rastanku, naj se pojavljivao u raznolikom društvu koje su sačinjavali ljudi različitog profila, intelektualnog i moralnog nivoa. Svi oni su slušali prekrasne sjetne zvuke naja, zavoljeli ga i uživali u njegovim melodijama. Ali, niko od njih se ne potruđi da prodre u unutrašnji svijet naja, da prozre tajnu koju njegova nutrina krije. Svi ljudi pod utjecajem vlastita subjektiviteta, svojih osobenih unutrašnjih svjetova sazda-nih od vjerovanja, emocija i želja, prihvatiše naj za svoga druga sabesjednika. Prema tome, snaga utjecaja melanholičnog zvuka naja na slušaoca ovisi, prije svega, o strukturi ličnosti slušaoca, o njegovoj pripremljenosti da prihvati poruku i da je razumije.

Prema stanovištu imama Gazalija, muzika sama po sebi nije zabranjena. Ona u biti ništa čovjeku ne oduzima i ne dodaje. Ona samo potiče ono što već postoji u samom čovjeku i otkriva ono šta se skriva u čovjekovoj nutrini.¹⁷ Mevlana u ovom slučaju, kao i brojnim drugim slučajevima, slijedi stav imama Gazalija, što je evidentno i u ovim stihovima. Mevlana želi da kaže da, uprkos glasa naja koji doziva i poziva ka povratku Iskonu, ljudi uglavnom ne razumijevaju njegove poruke, jer se niko ne želi istinski osloboditi svojih predrasuda, uvjerenja, emocija i želja, nego upravo na njima gradi svoje stavove i sudove koji, pak, ni izbliza ne odražavaju zbilju onoga što je motreno, to jest slušano.

Svako na temelju svoga *zanna* – umišljaja, pretpostavke, preduvjerenja, shvata moje riječi i moj poziv ka Bogu.

Zann (ظن) – nagađanje, pretpostavka, konjektura, zaključak izveden na temelju nekompletnih i neuvjerljivih dokaza. Sud pri kojem čovjek daje prednost jednoj od dviju strana vijesti, istovremeno ne poričući potpuno oprečnu stranu.¹⁸ Kur'an se veoma kritički odnosi prema onima koji svoje stavove i sudove grade na temelju *zanna* – pretpostavke.¹⁹ Za razliku od nagađanja (*zann*), čvrsto uvjerenje se naziva jekin – *yeqin*.

Mulla Husein Vaez Kašani u djelu *Lubu lebāb Masnavi* kaže: "Iz *zanna* – nagađanja rađa se *khiyāl* – mašta, a *yeqin* – čvrsto uvjerenje vodi ka *shuhūdu* – osvjedočenju u istinu."²⁰ Prema tome, većina ljudi je u stanju *zanna* – nagađanja, pretpostavljanja, tako da njihovi zaključci i sudovi nisu ništa drugo do mašta i imaginacija.

U ovom distihu ukazuje se i na činjenicu da je preduvjet postizanja istinskog znanja, marifeta – duhovne spoznaje, oslobađanje od društvenim imperativom instruiranih i generiranih vjerovanja i razmišljanja, kao i putenih prohtjeva, žudnji i hirova.

Ovaj stih isto tako ukazuje i na društveno okuženje koje je vladalo u to doba i nedoraslost (*khāmi*) i neotesanost (*nāhamvāri*) velike većine ljudi koji su pohadali Mevlanina predavanja i slušali njegove stihove. Na više mjesta u svojim gazelima Mevlana ukazuje na ovaj problem. Među onima koji nisu razumijevali njegov govor i koji nisu mogli prihvatiti promjene u Mevlaninom životu nakon susreta sa Šemsom Tabrizijem, bio je i jedan od njegovih sinova po imenu Alaeddin.

¹⁷ Abu Muhammed Gazali, *Ihyā'ul-'ulūm*, sv. 2, poglavlje "Kitābu ādābus-semāi val-wajdi".

¹⁸ Akbar Eydi, *Islamska logika*, Fondacija "Mulla Sadra", Sarajevo, 2004, str. 19.

¹⁹ Oni se samo za pretpostavkama povode i oni samo neistinu govore. (*Al-An'am*, 116.)

Većina njih slijedi samo pretpostavke; ali pretpostavke nisu nimalo od koristi Istini. (*Junus*, 36.)

²⁰ Mulla Husein Vaez Kašani, *Lubu lebāb Masnavi*, Negāh-e afšārīstr. 356.